

ΤΟΠΟΣ

Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών

Άρθρα

Νησιωτική Ανάπτυξη και Δίκτυα Συνεργασίας των Νησιών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΠΙΛΑΝΗΣ	5
Η Αποτελεσματικότητα της Κοινοτικής Χρηματοδότησης των Περιφερειακών Προγραμμάτων. ΓΙΩΡΓΟΣ Α. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	29
Γεωγραφικοί Σχηματισμοί και Ομοιομορφία στις Εκλογικές Μετατοπίσεις κατά την περίοδο 1981-1990. Θ. ΧΑΤΖΗΠΙΑΝΤΕΛΗΣ και Κ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	53
Ανώτατη Εκπαίδευση και Αγορά Εργασίας: πέρα από την ετεροαπασχόληση. ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΡ. ΙΩΑΝΝΟΥ	85
Ίδρυση Περιφερειακών Πανεπιστημίων: απόρροια πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης ή πολιτικών σκοπιμοτήτων; ΛΟΗΣ ΛΑΜΠΡΙΑΝΙΔΗΣ	111

Θέματα Έρευνας 141

Ο Δημοτικός Φόρος Δωδεκανήσου: εναρμόνιση με το κοινοτικό καθεστώς, εκουγχρονισμός και εναλλακτικές προτάσεις χρηματοδότησης της αυτοδιοίκησης. (ΝΙΚΟΣ ΤΑΤΣΟΣ) • Στρατηγικές Επιλογές Ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης. (ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΚΑΥΚΑΛΑΣ)

Βιβλιοκρισίες 151

Catin, M. and Djondang, P. (ed.), *Commerce international et economies regionales*. Paris: *Economica*, 1992 p.342. (Ν. ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ) • Λόης Λαμπριανίδης, *Η Γεωγραφική Διάσταση των Υπεργολαδικών Σχέσεων Παραγωγής στη Βιομηχανία Θεσσαλονίκης*: Παρατηρητής, 1992. (Ι. ΣΑΓΙΑΣ) • Luger, Michael, I. & Goldstein, Harvey, A., *Technology in the Gardens: Research Parks and Regional Economic Development*. The University of North Carolina Press: 1991. (Ν. ΚΟΜΝΗΝΟΣ)

Θεσμική Επικαιρότητα

Α. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ	161
Η Συνθήκη του Maastricht και η Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ν. ΜΑΡΑΒΕΓΙΑ και Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	
Β. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ-ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	173
Η Οικιστική Πολιτική μετά τους Νόμους 2145/1993, 2052/1992 και 1947/1991. ΤΖΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΥ και ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	
Γ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ	191
Το Τέλος Ακίνητης Περιουσίας (ΤΑΠ). Ν. ΤΑΤΣΟΣ	
Ο Νόμος 2130/1993 και οι Τροποποιήσεις που Επιφέρει στην Ισχύουσα Νομοθεσία για τους ΟΤΑ. ΘΕΟΔΩΡΑ ΞΥΘΑΛΗ	

Μεταπτυχιακές εργασίες 205

La théorie des actes juridiques à l'épreuve de l'interventionisme économique et social. Le cas des actes juridiques d'intervention économique et sociale émanant des collectivités locales. (Π. Ι. ΜΑΤΘΑΙΟΥ) • Η Σύζευξη της Αγοραστικής Δύναμης του Κράτους με τη Βιομηχανική Δραστηριότητα: η ελληνική περίπτωση. (ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ) • L'économie politique de l'adaptation industrielle: la flexibilité dans l'industrie Grecque. (ΘΟΔΩΡΗΣ ΠΕΛΑΓΙΔΗΣ) • Εξαγορές και Συγχωνεύσεις στην Ελληνική Οικονομία. (Ν. Δ. ΝΑΝΟΥΡΗΣ)

Ενημερωτικό Βήμα 233

Το Μέλλον των Πιστωτικών Συνεταιρισμών στην Ελλάδα και η Συμβολή τους στην Περιφερειακή Ανάπτυξη. (Ζ. ΓΡ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ και Σ. Ν. ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ) • Πορίσματα Συνεδρίου: Η Διεύθυνση του Κοινοτικού Δικαίου Περιβάλλοντος στην Ελλάδα. (ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ) • Ενημέρωση από το Ελληνικό Τμήμα της Regional Science Association 1993. • Νέο Περιοδικό: *European Planning Studies*.

Abstracts-Περίληψεις άρθρων 243

Νησιωτική Ανάπτυξη και Δίκτυα Συνεργασίας των Νησιών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΠΙΛΑΝΗΣ*

I. Εισαγωγή

Οι νησιωτικές περιοχές αποτελούν μία από τις ομάδες των περιοχών, όπως οι ορεινές, και οι παραμεθόριες που αντιμετωπίζουν κατά τεκμήριο έντονα αναπτυξιακά προβλήματα. Οι δείκτες του κατά κεφαλή ΑΕΠ, της ανεργίας και του βαθμού εκβιομηχάνισης που συνήθως χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών είναι, με εξαίρεση μεμονωμένες περιπτώσεις, έντονα αρνητικοί. Η άσχημη αυτή οικονομική κατάσταση είχε τις περισσότερες φορές σημαντικότερες δευτερογενείς επιπτώσεις όπως αποδιάρθρωση του τοπικού παραγωγικού ιστού, δημογραφική αποσταθεροποίηση, κοινωνική αποδιάρθρωση, πολιτιστικό μαρασμό, τεχνολογική και οικονομική εξάρτηση κλπ, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο υπανάπτυξης. Η ανάπτυξη του τουρισμού, σ'ένα σημαντικό αριθμό νησιών, είχε ως αποτέλεσμα να ανακοπεί ή και να αναστραφεί η καθοδική πορεία, χωρίς όμως να δρομολογηθεί κάποια αναπτυξιακή διαδικασία.

Οι περιοχές αυτές χαρακτηρίζονται σαν περιφερειακές (Commission des C.E., 1987: 46-50) εξ αιτίας της απόστασης τους από τα μεγάλα, οικονομικά κέντρα της ΕΟΚ, ή περιθωριακές - εξ αιτίας των μειωμένων σχέσεων που έχουν με τις άλλες περιοχές αλλά και το μειωμένο ρόλο που διαδραματίζουν στις οικονομικές, τεχνολογικές, πολιτιστικές, πολιτικές εξελίξεις -, ενώ ακόμα αναφέρονται και σαν μειονεκτικές υπονοώντας πιθανόν ότι έχουν εγγενείς αδυναμίες που δεν τους επιτρέπουν να προχωρήσουν σε μια διαδικασία ανάπτυξης (ΟΚΕ, 1987).

Αν και τα προβλήματα των περιφερειών αυτών και ειδικότερα των νησιωτικών δεν είναι πρόσφατα αλλά έχουν τις ρίζες τους σε προηγούμενες περιόδους, η συστηματική ενασχόληση μ'αυτά τόσο από επιστημονικής πλευράς όσο και από πολιτικής είναι σχετικά πρόσφατη. Διάφοροι λόγοι,

* Γιάννης Σπιλάνης, Δρ. Οικονομολόγος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Μονάδα Νησιωτικής Ανάπτυξης.

όπως η οικονομική κρίση που ξέσπασε τη δεκαετία του '70 δείχνοντας τα όρια του επικρατούντος αναπτυξιακού μοντέλου, οι αλλαγές που σημειώθηκαν στις ανθρώπινες αξίες σχετικά με την αξία του πλαισίου ζωής και γενικά του περιβάλλοντος, των τοπικών πολιτιστικών αξιών, τη δημιουργία τοπικής συνείδησης κλπ, συνέβαλαν ουσιαστικά στη στροφή αυτή, πολλές φορές σαν αντίδραση στην αυξανόμενη διεθνοποίηση και ομοιογενειοποίηση. Τέλος δεν είναι λίγοι αυτοί που υποστηρίζουν ότι "το τοπικό επίπεδο φαίνεται ότι αποκτά αυξημένη βαρύτητα στη διαδικασία ανασυγκρότησης των τοπικών οικονομιών και των αναδυόμενων τρόπων ανάπτυξης και κοινωνικής αναπαραγωγής..." (Γετίμης και Καυκαλάς, 1990: 18) βαδίζοντας προς ένα νέο τρόπο ρύθμισης των ανισορροπιών του συστήματος της αγοράς.

Τις πρώτες μεμονωμένες προσπάθειες της δεκαετίας του '70 για τη μελέτη των προβλημάτων και την παρουσίαση λύσεων στο αναπτυξιακό πρόβλημα των νησιών, διαδέχτηκε από τις αρχές της δεκαετίας του '80 η δημιουργία δικτύων, τόσο πολιτικών όσο και επιστημονικών. Μεταξύ των άλλων δημιουργήθηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης η "Διάσκεψη των Νησιωτικών Περιφερειών", ενώ στα πλαίσια της "Διάσκεψης των Παράκτιων Περιφερειακών Περιοχών της ΕΟΚ" (CRPM) συστάθηκε το 1980 η Επιτροπή Νησιών, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό διεθνή forum συζητήσεων, ανταλλαγής απόψεων και προβολής αιτημάτων πάνω σε θέματα όπως το μοντέλο ανάπτυξης των νησιωτικών περιοχών και η επεξεργασία στόχων και μέτρων πολιτικής, τα περιβαλλοντικά προβλήματα και οι επιπτώσεις από την αναπτυξιακή διαδικασία, η ανάπτυξη τεχνολογίας προσαρμοσμένης στα ειδικά προβλήματα, οι μορφές διοικητικής οργάνωσης κλπ.

Παράλληλα άρχισαν να οργανώνονται δίκτυα από επιστημονικούς φορείς όπως η UNESCO, πανεπιστημιακά και ερευνητικά κέντρα με σκοπό τη συγκέντρωση και τη συνεργασία των μεμονωμένων ερευνητών με διαφορετικές εξειδικεύσεις που ασχολούνταν με τα θέματα των νησιών και την επεξεργασία μεθοδολογίας προσέγγισης των πολυποίκιλων προβλημάτων των νησιωτικών περιοχών (π.χ. SIDAM, INSULA, IDIM).

Ιδιαίτερα για τις χώρες-μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Ε.Κ.) η πορεία προς την Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση αποτέλεσε έναν πρόσθετο λόγο ενασχόλησης με τα θέματα των νησιών: η εναρμόνιση των εθνικών καθεστώτων και η ανάγκη για οικονομική και κοινωνική σύγκλιση μεταξύ των περιφερειών των χωρών-μελών ανέδειξε το πρόβλημα των νησιωτικών περιοχών που είχε αγνοηθεί μέχρι τότε. Μάλιστα στο Συμβούλιο Κορυφής των Ε.Κ. της Ρόδου το 1988, αναγνωρίστηκαν και επίσημα οι ιδιαιτερότητες των νησιών και

ζητήθηκε από την Επιτροπή των Ε.Κ. να αναληφθούν σχετικές πρωτοβουλίες.

Η δημιουργία δικτύων συνεργασίας και πληροφόρησης των περιφερειών μεταξύ τους θεωρήθηκε από την Επιτροπή των Ε.Κ. σαν ένα πρόσφορο μέσο για την επίτευξη του στόχου της σύγκλισης και αποτέλεσε έναν από τους βασικούς νεωτερισμούς της διαρθρωτικής πολιτικής που υιοθετήθηκε το 1988 με βάση το άρθρο 106 του κανονισμού του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)¹.

Αποτελούν πράγματι τα δίκτυα ένα εργαλείο που μπορεί να βοηθήσει στην επίτευξη των στόχων και των δύο ενδιαφερομένων μερών (νησιωτικών περιφερειών και Ε.Κ.): δηλαδή από τη μια πλευρά την έναρξη μιας αναπτυξιακής διαδικασίας που θα λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου και τις επιθυμίες των κατοίκων του (Conseil de l'Europe, 1981 και 1991) της οποίας διαδικασίας ο έλεγχος θα βρίσκεται στα χέρια τους - και από την άλλη πλευρά στη δημιουργία ενιαίου οικονομικού και κοινωνικού χώρου όπου οι ανισότητες μεταξύ των περιφερειών δεν θα αποτελούν αιτία προστριβών και κοινωνικών αναταραχών με αποτέλεσμα να αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες στην εξέλιξη του συνόλου;

Θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα παραπάνω ερωτήματα αφού πρώτα αναφερθούμε στο αναπτυξιακό πρόβλημα των νησιών.

II. Οι ιδιαιτερότητες των νησιών

Οι νησιωτικές περιοχές αποτελούν ένα μικρό μέρος των χωρών-μελών των Ε.Κ. αφού καλύπτουν μόνο το 5,5% του συνολικού εδάφους και 3,5% του πληθυσμού της Κοινότητας, δηλαδή περίπου 11,5 εκατομμύρια κατοίκους σκορπισμένους σε περίπου 300 νησιά².

Εξετάζοντας τους διάφορους δείκτες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης (Commission des C.E., 1987, 1989, 1991) διαπιστώνουμε ότι, εκτός από λίγες εξαιρέσεις όπως π.χ. οι Βαλεαρίδες, τα υπόλοιπα νησιά φαίνεται να συγκεντρώνουν όλα τα χαρακτηριστικά των προβληματικών περιφερειών σε μεγαλύτερη ένταση: χαμηλό ΑΕΠ, ανεργία, χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας, υψηλό ποσοστό γεωργικής απασχόλησης, ελλείψεις στις υποδομές, χαμηλοί δείκτες ποιότητας ζωής κλπ.

Η διαπίστωση ότι τα νησιά στη μεγάλη τους πλειοψηφία έχουν έντονα αναπτυξιακά προβλήματα διαρθρωτικού χαρακτήρα δεν αποτελεί από μόνη της επαρκή λόγο για να ασχοληθεί κανείς ιδιαίτερα μαζί τους ξεχωρίζοντας τα από άλλες κατηγορίες προβληματικών ή περιφερειακών περιοχών. Η ενασχόληση παρακινείται από δύο κυρίως λόγους:

- την ύπαρξη ιδιαίτερων χαρακτηριστικών (ιδιαιτεροτήτων) των νησιών που τα διαφοροποιούν από τις υπόλοιπες περιοχές, γεγονός που επιβάλλει επεξεργασία ειδικής μεθοδολογίας για την προσεγγίση του αναπτυξιακού προβλήματος, ενώ μέχρι σήμερα αντιμετωπίζεται μέσα στα πλαίσια των “κλασικών” προσεγγίσεων των περιφερειακών προβλημάτων.
- το γεγονός ότι οι νησιωτικές περιοχές πολλές φορές στο παρελθόν γνώρισαν περιόδους μεγάλης ακμής σε όλους τους τομείς, υποδηλώνει ότι η σημερινή κατάσταση είναι ανατρέψιμη κάτω από ορισμένες συνθήκες. Οι ραγδαίες εξελίξεις που σημειώνονται στις μέρες μας (οικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές, πολιτιστικές, αξιών) μεταβάλλουν το υφιστάμενο πλαίσιο και μέσα από την ενσωμάτωση των νησιών στο παγκόσμιο περιβάλλον δημιουργούν νέες προοπτικές και δυνατότητες που πρέπει να εξεταστούν.

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση είναι χρήσιμο να προσδιορίσουμε περισσότερο το αντικείμενο ενασχόλησης μας, το νησί. Ο ορισμός, αν και κατ' αρχάς φαίνεται απλός, περιέχει αρκετές δυσκολίες λόγω των πολιτικών και νομικών διαστάσεων του θέματος. Ως νησί μπορούμε να ορίσουμε ένα κομμάτι γης που:

- είναι περιτριγυρισμένο από θάλασσα,
- είναι μικρότερο από ήπειρο,
- δεν σκεπάζεται από θάλασσα κατά την παλίρροια,
- μπορεί να υποστηρίξει κατοικία και οικονομική δραστηριότητα,
- έχει δημιουργηθεί με φυσικό τρόπο (π.χ. δεν έχουν νομική υπόσταση νησιού οι πλατφόρμες άντλησης πετρελαίου),
- δεν συνδέεται με μόνιμο τρόπο (π.χ. γέφυρα, τούνελ) με την ηπειρωτική χώρα.

Το θέμα της ταξινόμησης παίρνει ιδιαίτερες διαστάσεις όταν πρόκειται να αποτελέσει βάση για άσκηση οικονομικής πολιτικής. Η ΕΟΚ για λόγους που σχετίζονται με την εφαρμογή της περιφερειακής της πολιτικής δεν κατατάσσει στα νησιά εκείνα που περιλαμβάνουν τη πρωτεύουσα κράτους όπως τη Μ.Βρετανία, την Ιρλανδία και τη Seeleand (Δανία), ενώ υπάρχουν σκέψεις για τον αποκλεισμό των νησιών που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από την ηπειρωτική χώρα ή ακόμη και των νησιών χωρίς κοινωνικο-οικονομικό ενδιαφέρον - νησιά με έκταση μικρότερη από 1 τετρ.χιλ. ή πληθυσμό μικρότερο από 50 κατοίκους (Eurostat, 1990).

Για τους ίδιους λόγους, η Επιτροπή των Ε.Κ. διέκρινε τα ευρωπαϊκά νησιά σε περιφερειακά και υπερ-περιφερειακά, ανάλογα με την απόσταση τους από την ηπειρωτική Ευρώπη κατατάσσοντας στη δεύτερη κατηγορία τις υπερ-πόντιες γαλλικές κτήσεις (Guandaloupe, Martinique, Reunion), τη Madeira και τα αρχιπελάγη Acores και Canarias.

Η διαφορά μεγέθους μεταξύ των νησιών αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο που περιπλέκει το θέμα της ταξινόμησης. Τι κοινά προβλήματα μπορεί να έχει ένα μεγάλο νησί όπως η Σικελία με 5 εκατομμύρια κατοίκους με ένα μικρό νησί με μερικές δεκάδες ή εκατοντάδες κατοίκους και ποιά κοινά στοιχεία μπορεί να έχει μια πολιτική που πρέπει να καλύψει σχετικά ανομοιογενείς περιοχές;

Η έλλειψη του “τυπικού νησιού” δεν σημαίνει ότι τα νησιά δεν έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που τα κάνουν να ξεχωρίζουν σαφώς από τις υπόλοιπες περιοχές, αποτελώντας μια ιδιαίτερη κατηγορία περιφερειακών προβληματικών περιοχών. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε τα χαρακτηριστικά εκείνα που αποτελούν τις ιδιαιτερότητες των νησιών, που συνθέτουν τη ταυτότητα τους, παρατηρώντας πως η άποψη που υποστηρίζει την ύπαρξη ομοιοτήτων μεταξύ νησιωτικών και ορεινών περιοχών θα μπορέσει να αντλήσει εδώ ορισμένα επιχειρήματα.

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες:

α. μικρό μέγεθος τόσο σχετικά με την έκταση, όσο και με το πληθυσμό. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα μικρά αλλά και για τα μεγάλα νησιά σε σύγκριση βέβαια με την ηπειρωτική χώρα. Με βάση το χαρακτηριστικό αυτό τα νησιά έχουν:

- περιορισμένη ποικιλία και ποσότητα πρώτων υλών μειώνοντας έτσι τις δυνατότητες για παραγωγικές δραστηριότητες, ιδιαίτερα σε μεγάλη κλίμακα,
- περιορισμένη φέρουσα ικανότητα από φυσική, οικονομική και κοινωνική πλευρά, “αποζητώντας” δραστηριότητες μικρής κλίμακας με μεγάλη διαφοροποίηση στην προσπάθεια για τη διατήρηση της ισορροπίας.

Η ευαίσθητη περιβαλλοντική ισορροπία που χαρακτηρίζει τα νησιωτικά οικοσυστήματα, σε συνδυασμό με την έλλειψη άφθονων φυσικών πόρων και ενδοχώρας, καθιστά επικίνδυνη για την οικολογική τους ισορροπία τη μονομερή ανάπτυξη που θα είχε σαν αποτέλεσμα την εντατική χρήση ορισμένων φυσικών πόρων (π.χ. νερό, έδαφος), ενώ θα αλλοίωνε ένα βασικό χαρακτηριστικό στοιχείο του νησιωτικού φυσικού οικοσυστήματος που είναι η ποικιλομορφία. Η ύπαρξη μικρής τοπικής αγοράς

σχετικά απομονωμένης είχε και έχει ακόμη και σήμερα, σε μικρότερο βαθμό βέβαια, ανάγκη από την ανάπτυξη πολλών και ποικίλων δραστηριοτήτων και αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων μεγάλης κλίμακας. Παράλληλα η ποικιλία είναι απαραίτητη για να διατηρηθεί μια σχετική ισορροπία στην τοπική οικονομία, δεδομένων των κινδύνων που συνεπάγεται μακροπρόθεσμα η μονοκαλλιέργεια. Τέλος η μονοκαλλιέργεια έχει έντονες επιπτώσεις, συχνά αρνητικές, και στον κοινωνικό ιστό του νησιού που εντείνεται εξ αιτίας της απομόνωσης στην οποία εξελίσσεται (π.χ. ναυτιλία, τουρισμός).

β. περιφερειακότητα και απομόνωση. Στο στοιχείο της περιφερειακότητας που χαρακτηρίζει τη μεγάλη πλειοψηφία των νησιών εξ αιτίας της απόστασης από τα πολιτικά και οικονομικά κέντρα της ηπειρωτικής Ευρώπης, προστίθεται και εκείνο της φυσικής τους απομόνωσης. Ο συνδυασμός των δύο συνεπάγεται αυξημένο κόστος:

- **κόστος χρηματικό,** που εκφράζεται σαν αυξημένο λειτουργικό κόστος στις επιχειρήσεις και σαν αυξημένο κόστος διαδίκησης για τους κατοίκους. Αυτό οφείλεται κύρια στο αυξημένο μεταφορικό κόστος που συνεπάγεται η μεταφόρτωση και η χρήση πολλαπλών μεταφορικών μέσων, καθώς και η ασυνεχής ροή των μεταφορικών μέσων λόγω της παρεμβολής της θάλασσας,
- **κόστος απόκτησης έργων και υπηρεσιών υποδομής** εξ αιτίας αρνητικών οικονομικών κλίμακας που δημιουργούνται. Η φυσική διάσπαση του χώρου δημιουργεί την ανάγκη για ύπαρξη όλων των βασικών υποδομών που είναι απαραίτητες για την οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη (π.χ. παραγωγή ενέργειας, συγκοινωνιακές και τηλεπικοινωνιακές υποδομές, εκπαίδευση, υγεία κλπ) σε κάθε νησί ακόμη και όταν ο αριθμός των κατοίκων δεν το δικαιολογεί, δεδομένης της αδυναμίας ουσιαστικής εξυπηρέτησης από τις υποδομές που υπάρχουν σε γειτονικά νησιά ή στην ηπειρωτική χώρα,
- **κόστος ευκαιριών** γιατί μπορεί κανείς να επωφεληθεί λιγότερο από τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στον οικονομικό αλλά και στους άλλους τομείς,
- **κόστος ενημέρωσης,** γιατί η ενημέρωση φτάνει με καθυστέρηση στις απομακρυσμένες περιοχές και επιπλέον χρειάζεται μεγαλύτερο κόστος ιδιαίτερα για την απόκτηση εξειδικευμένης πληροφόρησης.

γ. ιδιαίτερες πολιτιστικές αξίες και βιωματική ταυτότητα που έχουν ητρεαστεί από την ιδιαιτερότητα του νησιού. Αυτό που η A. Codaccioni

- Meistersheim ονομάζει “ileite” - νησιωτικότητα κατά τον Κ. Σοφούλη (Σοφούλης και Νταλάκου, 1991) - “δηλαδή το βίωμα των νησιωτών, ο πολιτισμός τους, οι κόσμοι της φαντασίας τους, όλα εκείνα τα στοιχεία που εκπηγάξουν από την ιδιαίτερη φύση του νησιωτικού χώρου, του χρόνου, της κοινωνίας και που διαπερνά, ή είναι στη βάση όλων των φαινομένων” (Codaccioni, 1989).

Έτσι, οι οικογενειακές και φιλικές σχέσεις που παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του πλαισίου ανάπτυξης, η ιδιαίτερη σχέση με τη θάλασσα, ο φόβος και η αβεβαιότητα για το αύριο στα οποία υποβάλλει η αίσθηση της απομόνωσης, κλπ δημιουργούν ένα “κλίμα” μέσα στο οποίο διαπλάθεται ο νησιώτης και λαμβάνει τις αποφάσεις του (βλ. επίσης Vernicos, 1990: 157-162).

Αποτελούν οι ιδιαιτερότητες που αναπτύξαμε παραπάνω, σαν βασικά χαρακτηριστικά των νησιών, μειονεξίες και παράγοντες ακυρωτικούς μιας αναπτυξιακής διαδικασίας³; Θα πρέπει να θυμήσουμε εδώ ότι πολλά από νησιά που σήμερα χαρακτηρίζονται υπανάπτυκτα υπήρξαν σε παλαιότερες εποχές λίκνα του πολιτισμού και κέντρα ανάπτυξης και στρατηγικής σημασίας. Η νησιωτικότητα και το μικρό μέγεθος δεν μπορούν, κατά συνέπεια, να θεωρηθούν *argiori* συνώνυμα της καθυστέρησης. Ούτε τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των νησιωτικών πολιτισμών, που έχουν αφήσει απτά στοιχεία δημιουργικότητας, πρωτοβουλίας και φαντασίας, ως αίτια της καθυστέρησης ή/και της ματαίωσης της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η ανατρεψιμότητα ή μη των “μειονεξιών” εξαρτάται από την οπτική γωνιά και τη θεωρητική προσέγγιση που εξετάζεται το αναπτυξιακό πρόβλημα. Αναλύοντας ιστορικά την εξέλιξη της αναπτυξιακής πορείας των νησιών βλέπουμε ότι η επικράτηση του σημερινού μοντέλου ανάπτυξης, του καπιταλιστικού, στα τέλη του 18ου αιώνα, αποτέλεσε μαζί με τη μείωση της σπουδαιότητας των θαλάσσιων δρόμων, τη γενεσιουργό αιτία της σημερινής κατάστασης (Biggi, 1989: 15).

Πράγματι εξετάζοντας τα βασικά χαρακτηριστικά του μοντέλου όπως είναι οι οικονομίες κλίμακας, οι εξωτερικές οικονομίες (οικονομίες συγκέντρωσης) και η οικονομική αποτελεσματικότητα, διαπιστώνουμε ότι έρχονται σε ευθεία αντίθεση με τα χαρακτηριστικά των νησιών όπως τα ομαδοποιήσαμε προηγούμενα στις τρεις κατηγορίες. Το γεγονός ότι οι νησιωτικές περιοχές δεν ανταποκρίνονταν στις προδιαγραφές του νέου μοντέλου που κυριάρχησε, είχε σαν συνέπεια να μείνουν για πολλά χρόνια στο περιθώριο της ανάπτυξης.

Η περιθωριοποίηση των νησιών είχε σαν επακόλουθο επιπτώσεις σε όλους τους τομείς. Οι επιπτώσεις αυτές, εξ αιτίας της έντασης και της

γενίκευσης τους σε όλους τους νησιωτικούς χώρους, ενδύθηκαν τη μορφή εγγενών και αναλλοίωτων χαρακτηριστικών των νησιών, ενώ δεν αποτελούν παρά τις δευτερογενείς επιπτώσεις από την εφαρμογή του συγκεκριμένου μοντέλου ανάπτυξης. Είναι δε ανατρέψιμες εφ' όσον βέβαια μεταβληθεί το πλαίσιο το οποίο τις δημιούργησε.

Δεν μπορεί βέβαια να ισχυριστεί κανείς ότι τα νησιά δεν επωφεληθήκαν καθόλου από τη γενικότερη ανάπτυξη που σημειώθηκε ιδιαίτερα μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ιδιαίτερα αυτό αφορά τα μεγαλύτερα νησιά καθώς και εκείνα που ενσωματώθηκαν στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα μέσα από την ανάπτυξη του τουρισμού (λειτουργική ενσωμάτωση), ενώ για πολλά άλλα νησιά, μικρά και μεσαία, η καθοδική πορεία συνεχίζεται μέχρι και τις μέρες μας.

Παρατηρείται λοιπόν αύξηση των παραγωγικών τους δυνατοτήτων και βελτίωση του επιπέδου ζωής που όμως δεν είναι συνέπεια κάποιας αναπτυξιακής διαδικασίας που δημιουργήθηκε στα νησιά, αλλά συνέπεια της διάχυσης των αποτελεσμάτων της ανάπτυξης των ηπειρωτικών περιοχών. Η εξωτερική παρέμβαση, που βασίστηκε στη μεταφορά πόρων από το κέντρο προς τη περιφέρεια, αποτέλεσε και τον κύριο άξονα της περιφερειακής πολιτικής που ασκήθηκε στη διάρκεια της περιόδου της ταχείας οικονομικής ανάπτυξης μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Η μεταφορά πλούτου προς τα νησιά έγινε χωρίς μέριμνα της προετοιμασίας των περιοχών υποδοχής όπου, με δεδομένη την αποδιάρθρωση του παραγωγικού και κοινωνικού τους ιστού, χρησιμοποιήθηκε για ανύψωση του βιοτικού επιπέδου - μέσα από την αύξηση της κατανάλωσης - που δεν συνοδεύτηκε από τις αναγκαίες ποιοτικές μεταβολές που θα δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις για μια μακροχρόνια αναπτυξιακή πορεία.

Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του '70 και οι προεκτάσεις της μέχρι τις μέρες μας έδειξαν τα όρια του μοντέλου ανάπτυξης που ακολουθήθηκε στις περιφέρειες. Η μείωση του οικονομικού πλεονάσματος για μεταφορά από το κέντρο στην περιφέρεια, αλλά και η αλλαγή των προτεραιοτήτων (το κέντρο έχει να διαχειριστεί τη δική του κρίση - αναδιάρθρωση του παραγωγικού δυναμικού, ανεργία, κρίση των πόλεων και να προετοιμάσει το μέλλον - ανάπτυξη νέων τεχνολογιών) ανατρέπει την ακολουθούμενη πολιτική.

Τη διάχυση των αποτελεσμάτων της ανάπτυξης διαδέχεται η διάχυση των αποτελεσμάτων της κρίσης γεγονός που θρίσκε τις νησιωτικές περιφέρειες απροετοίμαστες να αντιδράσουν και να τη διαχειριστούν.

Γίνεται με τον τρόπο αυτό προφανές ότι δεν είναι δυνατό με διαφορετικά υλικά (χώρους με διαφορετικά χαρακτηριστικά)

χρησιμοποιώντας την ίδια διαδικασία (ίδιο μοντέλο ανάπτυξης και διαχείρισης) να φτάσει κανείς στο ίδιο αποτέλεσμα (ανάπτυξη). Χρειάζεται επομένως προσέγγιση του αναπτυξιακού προβλήματος των νησιών, διαφορετική από εκείνη που εφαρμόζεται για τις ηπειρωτικές περιφέρειες.

Παράλληλα με την οικονομική κρίση που επεκτείνεται σε όλους τους "αδύναμους" να αντισταθούν χώρους, τόσο στο κέντρο όσο και στις περιφέρειες, η έντονη επιδείνωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, παγκόσμιων και τοπικών - δείχνει γενικότερα τα όρια του κυρίαρχου μέχρι σήμερα μοντέλου ανάπτυξης.

Τα νησιά δεν σώζονται από την περιβαλλοντική κρίση "επωφελούμενα" από τη μη εκβιομηχάνισή τους. Τόσο στα αναπτυγμένα, εξ αιτίας της υπερεκμετάλλευσης των φυσικών πόρων από τη μονοκαλλιέργεια του τουρισμού, όσο και στα υποανάπτυκτα, σε μικρότερο βαθμό, εξ αιτίας της εγκατάλειψης και κατά συνέπεια της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, τα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν πάρει διαστάσεις επικίνδυνες, απαιτώντας με τη σειρά τους άμεση αλλαγή του μοντέλου ανάπτυξης.

III. Προς ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης των νησιών: ουτοπία ή πρόκληση;

Η "κρίση" που χαρακτηρίζει το επικρατούν μοντέλο ανάπτυξης και τα αδιέξοδα στα οποία οδηγεί η συνεχιζόμενη εφαρμογή του δεν αποτελούν ικανή και αναγκαία συνθήκη για την αντικατάστασή του. Χρειάζεται η ανάπτυξη ενός εναλλακτικού μοντέλου με στέρεη εσωτερική δομή που να μπορεί να αντιμετωπίσει σε καλύτερο βαθμό τα οξυμένα σημερινά προβλήματα, ενώ ταυτόχρονα να είναι αρκετά ευέλικτο ώστε να μπορεί να "αποδέχεται" τις ιδιαιτερότητες των διαφορετικών χώρων.

Επειδή μέχρι σήμερα τέτοια ολοκληρωμένη θεωρητική προσέγγιση δεν έχει δημιουργηθεί, στη συνέχεια θα αναφερθούμε στα στοιχεία εκείνα που θα μπορούσαν να αποτελέσουν το υπόβαθρο για μια προσέγγιση του ιδιαίτερου αναπτυξιακού προβλήματος των νησιών.

Με την πάροδο του χρόνου γίνεται συνείδηση αλλά και επιτακτική ανάγκη να περιληφθούν στο αναπτυξιακό μοντέλο και άλλοι παράγοντες πέραν του οικονομικού που, με κύριο ρυθμιστή τις δυνάμεις της αγοράς, καθορίζει τις ισορροπίες. Παράγοντες όπως κοινωνικοί, πολιτιστικοί και περιβαλλοντικοί πρέπει να αποτελούν συστατικά στοιχεία του νέου μοντέλου, περιορίζοντας αντίστοιχα τη βαρύτητα του οικονομικού ορθολογισμού σαν παράγοντα στη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων.

Η ανάγκη επεξεργασίας ενός νέου μοντέλου ανάπτυξης, εμπλουτισμένου με τα νέα στοιχεία που αναφέραμε παραπάνω, αποτελεί έναν από τους στόχους της Επιτροπής των Ε.Κ. στη πορεία για την Ευρωπαϊκή

Ενοποίηση. Ο J. Delors υποστηρίζει ότι αποτελεί στόχο της Επιτροπής η ΕΟΚ του 1992 να μην είναι μόνο μια Ενιαία Αγορά, αλλά ένας ενιαίος χώρος όπου η κοινωνική, η περιβαλλοντική και η πολιτιστική διάσταση θα διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο (Delors, 1989: 128).

Τρία σημεία σηματοδοτούν τη πορεία προς το στόχο αυτό και περιλαμβάνονται στη διαρθρωτική πολιτική της Κοινότητας όπως εφαρμόζεται μετά την τελευταία αναμόρφωση των κανονισμών των ταμείων το 1988:

- χρηματοδότηση αναπτυξιακών προγραμμάτων αντί για μεμονωμένα έργα,
- ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των εταιρών (Κοινότητα, κράτος, περιφέρεια) και
- ενίσχυση των προσπαθειών για "αυτο-ανάπτυξη" (Delors, 1989: 125) με προώθηση της ενδογενούς ανάπτυξης μεταξύ των άλλων στρατηγικών (Ποταμιάνος, 1991).

Η κατεύθυνση αυτή της περιφερειακής πολιτικής των Ε.Κ. ανταποκρίνεται κατ' αρχήν στις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου.

Στο ερώτημα του τι είδους αναπτυξιακή πολιτική χρειάζεται για τα νησιά προβάλλονται δύο εναλλακτικές απαντήσεις:

- η κλασική απάντηση της λειτουργικής ενσωμάτωσης και
- η κριτική απάντηση της χωρικής ανάπτυξης

Στην πρώτη περίπτωση υπάρχει αντίληψη που στηρίζεται στη νεοκλασική θεωρία η οποία μέσα από μια α-χωρική προσέγγιση καταλήγει σε μια λογική εξειδίκευσης του κάθε χώρου και της διαχωρικής και λειτουργικής του ενσωμάτωσης στο εθνικό και παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Στηριζόμενη στα διδάγματα της θεωρίας του διεθνούς εμπορίου, βλέπει το χώρο σαν απόσταση και κατά συνέπεια σαν κόστος. Ειδικότερα για τις νησιωτικές περιοχές, όπου η φυσική τους απομόνωση δημιουργεί αυξημένο μεταφορικό κόστος, η εγκατάσταση παραγωγικών μονάδων αποθαρρύνεται - εκτός αν πρόκειται για εκμετάλλευση ενός απόλυτου πλεονεκτήματός τους (π.χ. τουριστική δραστηριότητα, αλιεία) - με αποτέλεσμα είτε την υπανάπτυξη είτε τη μονομερή και ελεγχόμενη από τα έξω ανάπτυξη.

Στην δεύτερη περίπτωση, η κριτική θεώρηση της χωρικής ανάπτυξης βλέπει το χώρο σαν ένα σύστημα με τα δικά του χαρακτηριστικά, με τη δική του εσωτερική δομή και οντότητα, τους ιδιαίτερους μηχανισμούς λειτουργίας και οργάνωσης, ενώ θεωρεί ότι τα άτομα και οι φορείς που δρουν σ' αυτόν έχουν δική τους λογική και συμφέροντα που δεν συμπίπτουν αναγκαστικά με ότι επικρατεί στους άλλους χώρους. Υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη ή θα είναι ενδογενής ή δεν θα υπάρξει

καθόλου. Θα πρέπει να είναι σφαιρική, να τηρεί τις βασικές ισορροπίες στον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό τομέα, να είναι ελεγχόμενη από τις τοπικές δυνάμεις, να αξιοποιεί το τοπικό έμπυχο και άψυχο δυναμικό, και να αποδέχεται την ποικιλία πολιτιστική, κοινωνική τεχνολογική (Aydalot, 1985: 107-155).

Εξάλλου, η αποτυχία του επικρατούντος μοντέλου εξωγενούς ανάπτυξης να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις και να ξεκινήσει μια διαδικασία μακροχρόνιας σταθερής ανάπτυξης στις νησιωτικές αλλά και άλλες υπανάπτυκτες περιοχές οδηγεί στην απόρριψη του. Η αποτυχία αυτή - που έγινε εμφανής στην Ευρώπη με την ανατροπή της πορείας σύγκλισης του ΑΕΠ/κεφαλή μεταξύ των περιφερειών μετά την εκδήλωση της κρίσης του '70 - οδηγεί σταδιακά στην εγκατάλειψη της πολιτικής που εφαρμόστηκε βασισμένη στη λογική ότι το εθνικό κέντρο "φροντίζει" για την ανάπτυξη των περιφερειών του με τη μεταφορά προς αυτές πόρων και δραστηριοτήτων.

Η εγκατάλειψη αυτής της παρεμβατικής οικονομικής στρατηγικής δεν είναι σαφές αν προέρχεται από τη συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι δεν είναι δυνατή η ανάπτυξη των περιφερειών εάν δεν υπάρξει οικονομική, πολιτική και διοικητική αποκέντρωση και η εφαρμογή ενός νέου μοντέλου ανάπτυξης που θα έχει σαν πρωταρχικό στόχο τη κινητοποίηση όλου του παραγωγικού δυναμικού της κάθε περιφέρειας και όπου η οικονομική αποδοτικότητα δεν θα αποτελεί το μοναδικό κριτήριο ή αν προέρχεται από το γεγονός ότι πιθανόν βρισκόμαστε εμπρός σε μια νέα μορφή ρύθμισης των ανισορροπιών της αγοράς όπου το τοπικό επίπεδο έχει να διαδραματίσει κάποιο σημαντικό ρόλο.

Είναι γεγονός ότι από τη δεκαετία του '70 βρισκόμαστε μπροστά σε ένα φαινόμενο που κατ' αρχήν φαίνεται αντιφατικό:

- από τη μια πλευρά παρατηρείται μια συνεχής διεθνοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και μια τάση για ομογενοποίηση της οικονομικής αλλά και των πολιτικών, κοινωνικών και πολιτιστικών διαδικασιών,
- από την άλλη πλευρά παρατηρείται ενίσχυση των οικονομικών πρωτοδουλιών σε τοπικό επίπεδο που συνοδεύονται από θεαματική αναβάθμιση των τοπικών "ιδιαιτεροτήτων" δηλαδή των τοπικών προϊόντων, των τοπικών ηθών και εθίμων και του πολιτισμού γενικότερα, του τοπικού τρόπου ζωής, της τοπικής διαλέκτου σαν βασικού στοιχείου της τοπικής ταυτότητας κ.λπ.

Είναι γεγονός ότι κατά την τελευταία εικοσαετία η διεθνοποίηση του κεφαλαίου επιταχύνθηκε και ότι "η διεθνής ολοκλήρωση και η ανάπτυξη της παγκόσμιας αγοράς μείωσαν την συνεκτικότητα των εθνικών

οικονομιών” (Dunford, 1991: 33). Το εθνικό κράτος βρίσκεται πλέον σε αδυναμία να διαδραματίσει το ρυθμιστικό ρόλο που ασκούσε μέχρι πρόσφατα. Το διεθνές βιομηχανικό και κερδοσκοπικό κεφάλαιο έχει αποκτήσει τέτοια δύναμη που μπορεί να απειλήσει την ισορροπία του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος, πόσο μάλλον του εθνικού.

Παράλληλα, η διόγκωση της παρεμβατικής πολιτικής του κράτους μέσα από συγκεντρωτικά κατευθυνόμενους μηχανισμούς την κατέστησε δαπανηρή και αναποτελεσματική. Κάτω από την πίεση αυτή και εξαιτίας της αλλαγής της κατάστασης με τη κρίση του '70 παρατηρείται αποδέσμευση του κράτους από τη σφαίρα της οικονομίας με παράλληλη αύξηση των οικονομικών πρωτοβουλιών στο τοπικό επίπεδο και του ρόλου του ιδιωτικού τομέα. Η διαχείριση των τοπικών προβλημάτων (όπως π.χ. κατασκευή υποδομών, εγκατάσταση νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων, καταπολέμηση ανεργίας, εκπαίδευση - επιμόρφωση, πολιτιστική ανάπτυξη κλπ) γίνεται σταδιακά, με παράλληλη μεταφορά αρμοδιοτήτων, αντικείμενο δράσης των τοπικών αρχών. Η μη αποκέντρωση όμως αντίστοιχων πόρων απαιτεί αύξηση της τοπικής φορολογίας για την ικανοποίηση των αναγκών, υιοθετώντας τη λογική ότι ο χρήστης των υπηρεσιών πρέπει να τις πληρώσει. Με τον τρόπο αυτό, και μέσα από την προσπάθεια για προσέλκυση παραγωγικών μονάδων, έρχονται οι περιφέρειες σε ανταγωνισμό μεταξύ τους, τόσο δε σε εθνικό όσο και σε δι-εθνικό επίπεδο, με λιγότερο ωφελημένες τις ασθενέστερες απ' αυτές και κερδισμένο το υπερ-τοπικό κεφάλαιο που βλέπει τα δάχη του να αναλαμβάνονται από άλλους (μείωση φορολογίας, μείωση εισφορών, χαλαρότεροι κανόνες διαχείρισης εργατικού δυναμικού κλπ).

Η εξέλιξη αυτή φαίνεται να συντελείται και στα πλαίσια των Ε.Κ. με την ταυτόχρονη πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και την ενίσχυση του ρόλου των περιφερειών σε βάρος εκείνου των εθνικών κρατών. Η κεντρική παρέμβαση στα εσωτερικά θέματα ανάπτυξης περιορίζεται ενώ η μεταφορά πόρων μειώνεται συνολικά (αν υπολογιστούν αθροιστικά οι κοινοτικοί και εθνικοί πόροι) και συγκεντρώνεται στις πιο αδύναμες περιφέρειες μεταξύ των οποίων και η μεγάλη πλειοψηφία των νησιών.

Αποτέλεσμα των διεργασιών αυτών και ιδιαίτερα του νέου ρόλου των περιφερειών ήταν και η εφαρμογή νέων αναπτυξιακών στρατηγικών που στηρίζονται στις αρχές της ενδογενούς ανάπτυξης (Aydalot, 1985: 144-150). Το κατά πόσο η στροφή αυτή είναι αποκλειστική συνέπεια της συνειδητοποίησης των αδιεξόδων του επικρατούντος μοντέλου ανάπτυξης και αλλαγής στη φιλοσοφία της ανάπτυξης ή τακτικός ελιγμός για υπέρβαση της κρίσης ή ακόμη συνδυασμός και των δύο δεν είμαστε σε θέση να το απαντήσουμε σήμερα. Η επιτυχία ή όχι, του μοντέλου

ενδογενούς ανάπτυξης να δρομολογήσει σταθερές αναπτυξιακές διαδικασίες στις περιφέρειες, προβληματικές και μη, θα καθορίσει σε σημαντικό βαθμό τις εξελίξεις. Προς το παρόν θα περιοριστούμε στην εξέταση του κατά πόσο η νέα κατάσταση που διαμορφώνεται ευνοεί την ανάπτυξη των νησιών έχοντας υπόψη μας τα όσα αναφέραμε προηγούμενα.

Ίσως να είναι περιττό να υπογραμμιστεί ότι η επιτυχία του μοντέλου ενδογενούς ανάπτυξης δεν μπορεί να αφηθεί στη λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς. Απαιτεί παρεμβατική πολιτική εκ μέρους των τοπικών φορέων που όμως στηρίζεται σε διαφορετική φιλοσοφία απ' ό,τι η πολιτική που έχουμε γνωρίσει ως τώρα.

Αν και η εφαρμογή του μοντέλου της ενδογενούς ανάπτυξης θεωρείται, από τους ερευνητές που ασχολούνται με το νησιωτικό πρόβλημα, υποχρεωτική για την αντιμετώπιση του⁵, η επίκληση των γενικών αρχών και χαρακτηριστικών του μοντέλου (χωρική ανάπτυξη, αποκέντρωση, ολοκληρωμένη ανάπτυξη, αξιοποίηση τοπικών πόρων κλπ) δεν επαρκεί για να θεμελιώσει την αναπτυξιακή διαδικασία στα νησιά. Χρειάζεται η επεξεργασία αρχών, προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες αλλά και στα επίκτητα χαρακτηριστικά των νησιών (οικονομική αποδιάθρωση, δημογραφική απσταθεροποίηση κλπ) που θα κατευθύνουν τη πολιτική που θα εφαρμοστεί (Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1990: 85-88).

Ανάμεσα στις βασικές αρχές θα μπορούσαμε να περιλάβουμε τις παρακάτω:

α. εστίαση στους κρίσιμους πόρους: Συχνά, ιδιαίτερα στα μικρότερα νησιά, τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης εξαρτώνται από ορισμένους περιορισμένους βασικούς πόρους όπως π.χ. το νερό η διαθέσιμη γη για καλλιέργειες ή τουριστική ανάπτυξη, οι πρώτες ύλες για μεταποίηση. Η επισήμανση των κρίσιμων πόρων καθώς και των επιπτώσεων που συνεπάγονται μέσα από το πλέγμα των αλληλεξαρτούμενων σχέσεων, θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο προκαταρκτικών αναλύσεων για το σαφή προσδιορισμό των περιορισμών.

β. προσδιορισμός ορίων για τη διατήρηση κρίσιμων φυσικών διαδικασιών: πέρα από το προσδιορισμό των κρίσιμων πόρων είναι απαραίτητος ο προσδιορισμός και η εκτίμηση, όσο είναι δυνατό, των ορίων φόρτισης ή εκμετάλλευσής τους. Η έννοια της “φέρουσας ικανότητας” έχει χρησιμοποιηθεί για τη περίπτωση αυτή, εννοώντας συνήθως την ικανότητα του φυσικού περιβάλλοντος να στηρίζει ανθρώπινες δραστηριότητες. Παρ' όλο που δεν υπάρχει ευρεία συναίνεση στο θέμα αυτό, η ανάγκη ελέγχου και περιορισμού της ανάπτυξης σε επίπεδα και μορφές που να μην ανατρέπουν τις κρίσιμες φυσικές διαδικασίες είναι βασική προϋπόθεση για τη μακροχρόνια διατήρηση της

αναπτυξιακής διαδικασίας και της ισορροπίας στο οικοσύστημα. Για να επιτευχθεί αυτό πρέπει οι τοπικοί φορείς να έχουν τα μέσα να ελέγχουν τη χρήση των φυσικών πόρων (ιδιαίτερα τη χρήση της γης και του νερού) που αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξη.

γ. έμφαση στην ποιότητα και όχι στην ποσότητα: δεδομένου ότι βασικά χαρακτηριστικά των νησιών είναι η μικρή κλίμακα και η απομόνωση, θεωρείται ανεδαφικό να προσπαθήσουν τα νησιά να ανταγωνιστούν τις ηπειρωτικές περιφέρειες εκεί που οι τελευταίες έχουν το σημαντικότερο πλεονέκτημα, δηλαδή στην παραγωγή σε μεγάλη κλίμακα και με χαμηλό κόστος εκμεταλευόμενες τις οικονομίες κλίμακας και τις εξωτερικές οικονομίες που μπορούν να πετύχουν. Αντίθετα ο συνδυασμός των μονάδων μεσαίας και μικρής κλίμακας με χρήση σύγχρονης και ευέλικτης τεχνολογίας, η εξειδίκευση σε προϊόντα υψηλής ποιότητας που διακρίνονται για τη μοναδικότητά τους (εκμετάλλευση των ιδιαιτεροτήτων των νησιών και του γεγονότος ότι τα “νησιωτικά” αλλά και γενικότερα τα “περιφερειακά” προϊόντα περιλαμβάνουν το πολιτιστικό στοιχείο και επικαλούνται μια ποιότητα ζωής) και απευθύνονται σε απαιτητικά τμήματα της αγοράς - με προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας και ανελαστικής ζήτησης -, μπορούν να αντισταθμίσουν το μειονέκτημα του αναπόφευκτα υψηλού κόστους.⁶

δ. βελτίωση του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος: η προσέλκυση τόσο οικονομικών δραστηριοτήτων όσο και ανθρώπινου δυναμικού υψηλής στάθμης έχει σαν προϋπόθεση τη βελτίωση των υποδομών οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα που κατά τεκμήριο λείπουν από τις νησιωτικές περιοχές. Τρία στοιχεία πρέπει να υπογραμμιστούν ιδιαίτερα: (i) να δοθεί προτεραιότητα στις υποδομές εκείνες που έχουν σχέση με τις ιδιαιτερότητες των νησιών (μεταφορές, επικοινωνίες, υγεία κλπ), (ii) να χρησιμοποιηθούν μέθοδοι σύλληψης και κατασκευής των υποδομών που να βρίσκονται σε αρμονία με τη νησιωτική κλίμακα και (iii) να μην αποτελέσουν οι υποδομές αυτοσκοπό, αλλά να χρησιμοποιηθούν για την υποστήριξη δραστηριοτήτων μέσα από μια σωστή ιεράρχηση των προτεραιοτήτων.

ε. ενίσχυση δραστηριοτήτων και υποδομών για επιστημονική ανάπτυξη και παραγωγή γνώσης: τόσο η ανάγκη για αναβάθμιση του υπάρχοντος ανθρώπινου δυναμικού για να μπορέσει να αξιοποιήσει τις δυνατότητες που παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία, όσο και η ανάγκη παραγωγής ή προσαρμογής τεχνολογίας ώστε να ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες των νησιών απαιτούν σημαντικές επενδύσεις στους τομείς της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων, και της έρευνας.

στ. προστασία, ανάδειξη και κατάλληλη αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς με πρωτεύοντα στόχο όχι την τουριστική τους

αξιοποίηση, αλλά την ανάδειξή τους σε κέντρα υψηλής ποιότητας ζωής με στόχο την προσέλκυση ανθρώπινου δυναμικού υψηλού επιπέδου.

ζ. επιλεκτικότητα και προσαρμοστικότητα στην παρέμβαση: είναι στοιχεία απαραίτητα για να μπορεί το μοντέλο να λαμβάνει υπ' όψη του τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των νησιών, τις αδυναμίες που εμφανίζονται κατά την εφαρμογή και τις μελλοντικές εξελίξεις και αλλαγές που θα σημειωθούν τόσο μέσα στο σύστημα όσο και στο περιβάλλον του.

Αναλύοντας τις αρχές που πρέπει να διατρέχουν το μοντέλο ανάπτυξης των νησιών διαπιστώνουμε ότι η έννοια της συντηρούμενης ανάπτυξης (sustainable development) αποτελεί βασικό στοιχείο του μοντέλου ανάπτυξης των νησιών όπως το περιγράψαμε στην παράγραφο αυτή (βλ επίσης Beller, 1990). Η σημασία που έχει το περιβάλλον στα ιδιαίτερα ευαίσθητα νησιωτικά οικοσυστήματα και η προτίμηση για μια μακροχρόνια σταθερή αναπτυξιακή διαδικασία αντί για την υιοθέτηση στρατηγικής με γρήγορα αποτελέσματα αλλά αμφίβολη συνέχεια αποτελούν καθοριστικής σημασίας επιλογές.

Για να μπορέσει να σχεδιαστεί και να τεθεί σε εφαρμογή μια στρατηγική ενδογενούς ανάπτυξης που να ενστερνίζεται τις αρχές που αναφέραμε προηγούμενα χρειάζεται να διαθέτει μεταξύ των άλλων και σαφή πληροφόρηση τόσο αναφορικά με τη κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό της περιφέρειας (γνώση της παραγωγικής δομής και οργάνωσης, επισήμανση ιδιαιτεροτήτων και προβλημάτων κλπ) όσο και τη σχετική θέση που κατέχει σε σχέση με τις ομοειδείς και ανταγωνιστικές περιφέρειες και γενικότερα με το ευρύτερο περιβάλλον. Η κατοχή της πληροφόρησης από τους τοπικούς φορείς αποτελεί το πρώτο βήμα για τον παραπέρα σχεδιασμό της ανάπτυξης.

IV. Η Δημιουργία δικτύου και κέντρου πληροφοριών των νησιών

Η χρησιμοποίηση των δικτύων ως εργαλείων στην υπηρεσία της ανάπτυξης φαίνεται να στηρίζεται στη δημιουργία, με τη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών τηλεπικοινωνίας, των συνθηκών που επιτρέπουν την εμφάνιση εξωτερικών οικονομιών χωρίς να είναι απαραίτητη η “φυσική” παρουσία των δραστηριοτήτων στον ίδιο χώρο. Το γεγονός αυτό στηρίζεται στη διευκόλυνση της επικοινωνίας και της ανταλλαγής πληροφοριών και γνώσεων μεταξύ διαφορετικών μονάδων (πολυμερής συνεργασία) που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση και δεν έχουν οργανική διασύνδεση μεταξύ τους.

Τα παραπάνω σε συνδυασμό με τη δυνατότητα χρήσης των νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία - που επιτρέποντας τη

δημιουργία ευέλικτων ΜΜΕ δίνει έτσι εναλλακτικές λύσεις στην απαραίτητη μέχρι πρόσφατα δημιουργία μεγάλων μονάδων για την επίτευξη οικονομικών κλίμακας - αφορούν βασικά στοιχεία του σημερινού μοντέλου ανάπτυξης δημιουργώντας έτσι συνθήκες για την μετεξέλιξη ή την αλλαγή του και ευνοϊκότερες συνθήκες για την ανάπτυξη των “μειονεκτικών” περιφερειών.

Τα πολιτικά και επιστημονικά δίκτυα που δημιουργήθηκαν με σκοπό να μελετήσουν και να προβάλλουν από κοινού τα προβλήματα των νησιών, αντιμετώπισαν από την αρχή ένα πρόβλημα που αποτελεί και το βασικό χαρακτηριστικό της νησιωτικότητας: τη δυσκολία για επικοινωνία εξ αιτίας της απομόνωσης και το κόστος σε χρόνο και χρήμα που συνεπάγεται η αντιμετώπισή του με συμβατικά μέσα όπως τηλεφωνική επικοινωνία, συναντήσεις για συνεργασία, ανταλλαγή υλικού και πληροφοριών κλπ. Επίσης σημαντικό, αλλά δύσκολο να εκτιμηθεί είναι το κόστος που απορρέει από την έλλειψη ανταλλαγής πληροφόρησης και ενημέρωσης.

Ένα από τα πιο δραστήρια πολιτικά δίκτυα, η Επιτροπή Νησιών της Διάσκεψης των Παράκτιων Περιφερειακών Περιοχών της ΕΟΚ (CRPM), αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τις δυνατότητες που προσφέρουν η πληροφορική και η τηλεματική για “να δημιουργήσει το κατάλληλο εργαλείο που θα επιτρέψει στα ευρωπαϊκά νησιά να διαχειριστούν καλύτερα τα πλεονεκτήματα και τους περιορισμούς της νησιωτικότητας μέσα σε συνθήκες αποτελεσματικότητας” (Hache, 1991).

Η CRPM, που είναι μη κυβερνητική οργάνωση, ιδρύθηκε το 1973 από περιφέρειες των τότε κρατών-μελών με πρώτο αίτημα τη θέσπιση κοινής περιφερειακής πολιτικής. Αποτελεί ένα πολιτικό δίκτυο δια περιφερειακής συνεργασίας που προσπαθεί να προωθήσει τα προβλήματα των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών της Κοινότητας που βρίσκονται στην περιφέρειά της και είναι ταυτόχρονα παράκτιες (περιλαμβάνονται και οι νησιωτικές περιφέρειες) και αποτελεί από το 1978 επίσημο σύμβουλο της ΕΟΚ. Έχει δύο βασικούς άξονες δράσης: την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής περιφέρειας και τη βιώσιμη χρησιμοποίηση και ανάπτυξη των παράκτιων ζωνών.

Από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της CRPM διαπιστώθηκε ότι τα νησιά έχουν ιδιαίτερα προβλήματα που διαφέρουν σημαντικά από εκείνα των ηπειρωτικών περιφερειών και χρειάζονται ξεχωριστή αντιμετώπιση και δράση. Για το λόγο αυτό ιδρύθηκε το 1980 στα πλαίσια της οργάνωσης η Επιτροπή Νησιών που κινείται μέσα στους γενικότερους στόχους της CRPM.

Η δημιουργία του δικτύου - που θα διαχειρίζονται οι ίδιες οι

περιφέρειες μέλη της CRPM και θα συγχρηματοδοτηθεί από την ΕΟΚ για τα τρία πρώτα χρόνια της λειτουργίας του στα πλαίσια της πολιτικής της διαπεριφερειακής συνεργασίας - στηρίχθηκε σε μια τριπλή διαπίστωση⁷:

- τα νησιά βρίσκονται αντιμέτωπα με τις ίδιες δυσκολίες (απομόνωση, έλλειψη φυσικών και ανθρώπινων πόρων, υπανάπτυξη κλπ) παρά τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους λόγω μεγέθους, απόστασης από την ηπειρωτική Ευρώπη,
- η πραγματική κατάσταση των νησιών δεν είναι γνωστή εξ αιτίας της ελλιπούς, καθυστερημένης και μη ικανοποιητικής πληροφόρησης, και
- η διάσπαση του χώρου δεν επιτρέπει την αξιοποίηση του υπάρχοντος δυναμικού γιατί οι εμπειρίες, οι πληροφορίες και οι γνώσεις γύρω από τα προβλήματα της νησιωτικότητας είναι σκορπισμένες και δύσκολα προσπελάσιμες.

Το δίκτυο σκοπεύει να γίνει το εργαλείο που, μεσοπρόθεσμα, θα επιτρέψει στους δημόσιους φορείς (την Κοινότητα, τα κράτη, τις περιφερειακές και τοπικές αρχές), τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τον ιδιωτικό τομέα (επιμελητήρια, αγροτικοί συνεταιρισμοί, βιομηχανικές επιχειρήσεις), ή τους ερευνητές (πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα) να έχουν γρήγορη πρόσβαση σε μια μέγιστη ποσότητα πληροφοριών πάνω στα νησιά της Κοινότητας.

Η υλοποίηση του δικτύου⁸, που αποτελεί ιδέα που ωριμάζει μέσα στους κόλπους της Επιτροπής Νησιών της CRPM εδώ και αρκετά χρόνια, πιστεύεται ότι θα βοηθήσει:

α) στην επεξεργασία νέων τεχνολογιών για τη μείωση των επιπτώσεων από την απομόνωση

Σύμφωνα με το σκεπτικό του προγράμματος οι σύγχρονες τεχνολογίες πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την υπέρβαση των μειονεκτημάτων που υφίστανται τα νησιά στους τομείς της πρόσβασης στην πληροφόρηση και της επικοινωνίας. Η πληροφορική επιτρέπει εύκολα τη διαχείριση μεγάλου όγκου δεδομένων. Θα επιτρέψει επίσης, με αυξανόμενη ταχύτητα, να υπερπηδηθεί το εμπόδιο των γλωσσών, χάρι στα προγράμματα αυτόματης μετάφρασης. Τέλος η τηλεματική παρέχει το μέσον για άμεση πρόσβαση στην πληροφόρηση, όποια κι αν είναι τα φυσικά εμπόδια που υπάρχουν μεταξύ των χρηστών.

Αλλά όμως, για να μπορέσουν να επωφεληθούν από τις νέες τεχνολογίες, οι νησιωτικές περιφέρειες πρέπει να ξεπεράσουν κάποια εμπόδια και συγκεκριμένα την έλλειψη οικονομικών πόρων και ανθρώπινου δυναμικού (εξειδικευμένο προσωπικό), διαθέσιμων στη περιοχή τους.

Για το λόγο αυτό ζητείται η χρηματοδότηση του προγράμματος από την ΕΟΚ μέχρις ότου το δίκτυο αρχίσει να αποδίδει καρπούς ώστε να μπορέσει στη συνέχεια να αυτοχρηματοδοτείται.

6) στην ύπαρξη πληροφοριών προσαρμοσμένων στις ανάγκες των νησιών

Το να διακινείται η πληροφόρηση δεν αρκεί εάν αυτή δεν ανταποκρίνεται στις ακριβείς ανάγκες των χρηστών. Είναι πράγματι δυνατό στα νησιά να συνδεθούν με τα μεγάλα κέντρα πληροφόρησης της ηπειρωτικής ζώνης, αλλά αυτά δεν θα είναι σε θέση να τους προμηθεύουν δεδομένα που να ανταποκρίνονται ακριβώς στις ανησυχίες ή τις πραγματικότητές τους. Οι τελευταίες έχουν συχνά, από την οπτική γωνία των “ηπειρωτικών”, οριακό ή ιδιοσυγκρατικό χαρακτήρα.

Οι προσπάθειες που έχουν αναληφθεί σε ορισμένα νησιά ή ορισμένους οργανισμούς (C.E.R.E.G.M.I.A. στις Αντίλλες, B.A.D.I.M. στη Κορσική, το πανεπιστημιακό δίκτυο INSULA) για να δημιουργηθεί πληροφορία προσαρμοσμένη στις ανάγκες των νησιών μαρτυρούν την ύπαρξη τέτοιου είδους ζήτησης.

Ένας από τους επιμέρους στόχους του προγράμματος είναι να καταλήξει σε μια σειρά από πολύ συγκεκριμένα προϊόντα που δεν υπάρχουν αλλού: καταλόγους με τους υπευθύνους του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα στα νησιά, θεματικές συλλογές με τις μελέτες που υπάρχουν για τις περιφέρειες αυτές, σύνθεση βασικών νομικών και τεχνικών κειμένων κλπ.

γ) στην ύπαρξη εργαλείων που θα επιτρέπουν μόνιμη εκτίμηση του βαθμού ανάπτυξης των νησιών, των προβλημάτων τους και του δυναμικού τους

Οι πληροφορίες που αφορούν τα νησιά είναι πολύ συχνά ανεπαρκείς ή ανύπαρκτες. Μερικοί δείκτες που χρησιμοποιούνται - όπως το “ΑΕΠ/κεφαλή”, ή ο δείκτης “περιφερειακότητας” δεν λαμβάνουν υπόψη τους ειδικότερους περιορισμούς που υφίστανται τα νησιά: μεταφόρτωση, απομόνωση, υψηλή ευαισθησία στις κλιματικές συνθήκες, στις απεργίες. Επιπλέον, ορισμένα αρχιπελάγη ή παράκτια νησιά εμπεριέχονται από την άποψη της στατιστικής σε ηπειρωτικές περιφέρειες πολύ μεγαλύτερες και συχνά πολύ πιο εύπορες, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να περιγραφεί η πραγματικότητα. Ο ανεπαρκής και συχνά μη ικανοποιητικός χαρακτήρας των νησιωτικών στατιστικών έχει αναγνωριστεί από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat), η οποία προσπαθεί τώρα να διορθώσει την κατάσταση.

Καινούργιοι δείκτες πρόκειται να ορισθούν έτσι ώστε τα στοιχεία αυτά να μπορούν να εκτιμηθούν, γιατί εξαιτίας της έλλειψης αυτής, οι

κρατικές πολιτικές κινδυνεύουν να μην είναι καλά προσαρμοσμένες. Το διανοητικό δίκτυο στα πλαίσια οποίου συνεργάζονται στατιστικές υπηρεσίες περιφερειακές, εθνικές και η κοινοτική, θα μπορούσε να συμβάλει στην ομοιογενή επεξεργασία και στη διάδοση των δεικτών αυτών.

δ) συμβολή στην επεξεργασία μιας νησιωτικής πολιτικής από τη πλευρά της κοινότητας

Είναι γεγονός ότι οι κοινοτικές πολιτικές έχουν χαραχθεί με βάση τον ενιαίο χώρο 340 περίπου εκατομμυρίων πολιτών και δεν λαμβάνουν απαραίτητα υπόψη τους τις ιδιαιτερότητες των νησιών.

Για να ληφθεί υπόψη η νησιωτική διάσταση στη χωροθέτηση του ευρωπαϊκού χώρου και πιο συγκεκριμένα στην κοινοτική νομοθεσία, είναι απαραίτητο η περίπτωση των νησιών να υποστηρίζεται από φακέλλους με στέρεα επιχειρήματα από στατιστική και τεχνική άποψη. Η γρήγορη συγκέντρωση τέτοιων πληροφοριών είναι ιδιαίτερα δύσκολη όταν είναι αναγκαίο να συγκεντρωθούν δεδομένα προερχόμενα από μια εικοσάδα περιφέρειες διασκορπισμένες πολύ πιο μακριά από τα φυσικά σύνορα της Ευρώπης.

ε) πραγματοποίηση οικονομιών

Μερικά νησιά χρησιμοποιούν σήμερα τεχνολογίες, ή εφαρμόζουν πολιτικές ιδιαίτερα καλά προσαρμοσμένες στην ικανοποίηση των προβλημάτων που θέτει το περιβάλλον τους. Αντίθετα, άλλα που γνωρίζουν παρόμοια προβλήματα συνεχίζουν να υφίστανται τεράστιες δυσκολίες, εξαιτίας της έλλειψης πληροφόρησης. Έτσι για παράδειγμα, τα Western Isles της Σκωτίας χρησιμοποιούν τεχνικές για την κατασκευή λιμανιών που επιτρέπει τη μείωση του κόστους των υποδομών κατά 40% σε σχέση με τις κλασικές μεθόδους κατασκευής.

Η διάδοση των τεχνικών αυτών όχι μόνο θα έλυσε τις δυσκολίες των κατοίκων πολλών νησιών, αλλά επίσης θα επέτρεπε στις κρατικές αρχές να πραγματοποιήσουν σημαντικές οικονομίες. Συγκρινόμενο με τις οικονομίες που θα προκαλέσει η καλύτερη κυκλοφορία της πληροφόρησης, το λειτουργικό κόστος του διανοητικού δικτύου θα είναι αναλογικά ασήμαντο.

Τρία σημεία του προγράμματος πρέπει να υπογραμμιστούν:

- από τους στόχους που έχει θέσει η CRPM γίνεται προφανής η προσπάθεια να μη γίνει το δίκτυο ένα πολιτικό μέσο πίεσης για επίλυση των οξυμένων νησιωτικών προβλημάτων με μέτρα συγκυριακού χαρακτήρα, αλλά σαν εργαλείο για διαρθρωτικές παρεμβάσεις τόσο στο μοντέλο ανάπτυξης όσο και στον τρόπο

διαχείρισης των νησιών με την άμεση εμπλοκή επίσημων επιστημονικών φορέων των οποίων το κύρος είναι δύσκολο να αμφισβητηθεί (στατιστικές υπηρεσίες, πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα),

- φαίνεται η διάθεση για σφαιρική αντιμετώπιση του προβλήματος με εμπλοκή όλων των φορέων που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, δημόσιων και ιδιωτικών, τοπικών, και υπερ-τοπικών,
- από τη θέληση των νησιωτικών περιφερειών να αναλάβουν τη δημιουργία και τη λειτουργία ενός τέτοιου δικτύου υποδηλώνει τον προσανατολισμό τους προς την ενδογενή ανάπτυξη.

V. Επίλογος

Η επικράτηση του μοντέλου της ενδογενούς ανάπτυξης, αν και φαίνεται η μοναδική διέξοδος για πραγματική, διαρκή και συντηρούμενη ανάπτυξη για τα νησιά, προσκρούει στο μέχρι σήμερα συσχετισμό των δυνάμεων. Η συνειδητοποίηση όμως των δυνατοτήτων που δίνει για την αυτοδιάθεση των λαών και η δυνατότητα που παρέχει η σημερινή τεχνολογία - με το πέρασμα στην τρίτη βιομηχανική επανάσταση όπου οι υπηρεσίες και η γνώση διαδραματίζουν όλο και σημαντικότερο ρόλο στην ανάπτυξη και τη μείωση του ρόλου της βαρειάς βιομηχανίας - ίσως αποτελούν την ευκαιρία των περιφερειακών περιοχών και ιδιαίτερα των νησιών.

Η σημασία της δημιουργίας δικτύων, που σήμερα διευκολύνεται από την επέκταση των εφαρμογών της τηλεματικής και ενθαρρύνεται από οργανισμούς όπως η ΕΟΚ στα πλαίσια της διαρθρωτικής της πολιτικής, δεν θα πρέπει να αποκτά διαστάσεις μεγαλύτερες από εκείνες που πραγματικά έχει δηλαδή του εργαλείου που επιτρέπει την απόκτηση πληροφόρησης σε μεγάλη απόσταση μέσα σε μικρό χρόνο δημιουργώντας εξωτερικές οικονομίες που είναι απαραίτητες για την επιδίωξη και την ανάπτυξη των μικρών παραγωγικών μονάδων και πληθυσμιακών ενοτήτων. Το περιεχόμενο και η χρήση του δικτύου, που εξαρτώνται από εκείνους που το σχεδιάζουν και από εκείνους που συμμετέχουν, καθορίζουν τη χρησιμότητα του.

Στη περίπτωση των νησιών η δημιουργία δικτύων είναι μεγάλης σημασίας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της απομόνωσης όσο αφορά την πληροφόρηση και είναι δυνατό να υπάρξουν πολλαπλές χρήσεις. Το ερώτημα είναι πώς θα χρησιμοποιηθούν τα δίκτυα και η πληροφόρηση που μεταφέρουν, σαν ένας ακόμη μηχανισμός εξάρτησης των περιφερειακών περιοχών από το κέντρο: σαν μέσο απελευθέρωσης

τους από τη κηδεμονία του; ή σαν τρόπος βελτίωσης της θέσης τους μέσα σ' ένα σύστημα με λιγότερο ιεραρχική δομή; Αν και η πρώτη εκδοχή φαίνεται να είναι το πιο πιθανό δεδομένου του συσχετισμού δυνάμεων που υπάρχει, καμμία εξέλιξη δεν θα πρέπει να αποκλειστεί.

Η μορφή του συγκεκριμένου δικτύου των νησιών τόσο σχετικά με τη δομή του όσο και σχετικά με το περιεχόμενο και τους στόχους του φανερώνει μια συνειδητή προσπάθεια για αλλαγή των σχέσεων - με την υιοθέτηση ενός μη ιεραρχημένου δικτύου - και εξασφάλιση μιας αναπτυξιακής διαδικασίας περισσότερο αυτόνομης και τοπικά ελεγχόμενης απ' ό,τι μέχρι σήμερα.

Σημειώσεις

1. Κανονισμός ΕΟΚ 4253/88.
2. Οι αριθμοί αυτοί αφορούν σε νησιά με περισσότερους από δέκα κατοίκους, ενώ δεν περιλαμβάνουν τα νησιά πάνω στα οποία βρίσκονται πρωτεύουσες κρατών μελών. Σύμφωνα με την Eurostat το σύνολο των κατοικημένων νησιών ξεπερνά τα 600.
3. Για μεγαλύτερη ανάλυση στο θέμα των μειονεξιών βλ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1990: 75-84.
4. Η οικοσυστημική προσέγγιση για νησιωτικές περιοχές έχει γίνει αντικείμενο ειδικού διεθνούς σεμιναρίου (Aegean Seminary) που διεξάγεται κάθε χρόνο από το 1987 και δημοσιεύσεων μελών του Πανεπιστημίου Αιγαίου (βλ. EKISTICS).
5. Πολλά άρθρα γύρω από το θέμα της νησιωτικής ανάπτυξης έχουν δημοσιευθεί στο "Cahier de l'IDIM" που αποτελεί έκδοση του Institut du Developpement des Iles Mediterraneeennes" (IDIM) του Πανεπιστημίου της Κορσικής, καθώς και στο περιοδικό EKISTICS (βλ. βιβλιογραφία).
6. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, εξ αιτίας των πρόσφατων τεχνολογικών εξελίξεων, μπορούν σήμερα να διαδραματίσουν ένα σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη μιας περιοχής λόγω της ευελιξίας που διαθέτουν.
Η προσέγγιση της "ευέλικτης ανάπτυξης" στηριγμένη στην ανάλυση της εμπειρίας από πολλές περιοχές (βλ. μεταξύ άλλων Λυμπεράκη, 1991 - Scott, 1988).
7. Η παρουσίαση του δικτύου στηρίχθηκε στην έκθεση που υποβλήθηκε στην ΕΟΚ για τη χρηματοδότηση του.
8. Η υλοποίηση του δικτύου, με το τίτλο EURISLES (European Islands System of Links and Exchanges), άρχισε το Ιανουάριο 1992 μετά τη έγκριση της χρηματοδότησής του από την Επιτροπή των ΕΚ στα πλαίσια του προγράμματος RECITE. Από ελληνικής πλευράς συμμετέχει η TEAK Ν.Χίου (με τη τεχνική υποστήριξη της Μονάδας Νησιωτικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Αιγαίου) για λογαριασμό της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου μαζί με άλλες επτά νησιωτικές περιφέρειες (Κορσική, Isle of Wight, Acores, Martinique, Reunion, Canarias, Madeira).

Βιβλιογραφία

- Aydalot, Ph. (1985): "Economie regionale et urbaine", *Economica*, Paris.
- Beller, W., d' Ayala, P. and Hein, P. (1990): *Sustainable development and environmental management of small islands*. Paris: Unesco.
- Biggi, M. (1989): "Presentation des iles invitees et de la problematique du colloque", *Colloque sur le developpement economique et l'identite culturelle des iles Europeennes*, dans *Cahier de l'IDIM*, no 1,2,3/89, pp.12-19.
- Codaccioni - Meistersheim, A. (1989): "Images d'ileite", *Colloque sur le developpement economique et l'identite culturelle des iles Europeennes*, dans *Cahier de l'IDIM*, no 1,2,3/89, pp.30-36.
- Commission des C. E. (1987): "Troisieme rapport periodique de la Commission sur la situation et l'evolution socio-economiques des regions de la Communaute", *COM(87) 270 final*. Bruxelles.
- Commission of the E. C. (1989): *The socio-economic consequences of Competing the internal market for the island regions of the European Community*. Ernst and Young, final report.
- Commission des C. E. (1991): "Les regions dans les annees 1990: quatrieme rapport periodique sur la situation et l'evolution socio-economiques des regions de la Communaute", *COM(90) 609 final*, Bruxelles.
- Conseil de l'Europe (1991): *1ere Conference des Regions Insulaires Europeennes*. Declaration finale, Tenerife.
- Conseil de l'Europe (1991): *3eme Conference des Regions Insulaires Europeennes*. Declaration finale, Marienham.
- Γετίμης, Π. και Κανκαλάς, Γρ. (1990): «Τοπική ανάπτυξη και κρατική ρύθμιση», στο *ΤΟΠΟΣ*, τ.1/90, σσ.3-20.
- De Casabianca, Fr. (1985): "Premieres approches pour une maitrise du developpement insulaire" dans *Cahier de l'IDIM*, no 1/85, pp.35-46.
- Dunford, M. (1991): «Ενδογενής ανάπτυξη, αναπτυξιακό κράτος και παγκόσμιες αγορές» στο *ΤΟΠΟΣ*, τ.2/91, σσ.33-62.
- Delors, J. (1989): "Discours de cloture", *Colloque sur le developpement economique et l'identite culturelle des iles Europeennes*, dans *Cahier de l'IDIM*, no 1,2,3/89, pp.120-128.
- Ekistics, (1987): *Special Issue on Islands*, vol. 54, no 323/324, Athens.
- Eurostat, (1990): *Informations statistiques disponibles sur les iles, Document de synthese*. Luxembourg.
- Hache, J-D. (1991): "Les origines, les objectifs et les utilisations potentielles du reseau et du centre d'information des iles de la Communaute", *Journee d'Etudes, Ajaccio*, roneo.
- Hache, J-D. (1987): "The island question: problems and prospects" in *Ekistics*, vol. 54, no 323/324, pp.88-92.
- Λυμπεράκη, Α. (1991): «Βιομηχανικές συνοικίες γύρω από την Αθήνα αναδιαρθρωτική εμπειρία, προβλήματα και προοπτικές», στο *Σύγχρονα Θέματα*, τ.45, Ιούνιος 1991, σ.54-60.

- Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Ε. Κ., (1987): *Μειονεκτικές νησιωτικές περιοχές*. Βρυξέλλες.
- Py, B. (1985): "Insularite et localisation des activites economiques" dans *Cahier de l'IDIM*, no 1/85, pp. 25-34.
- Πανεπιστήμιο Αιγαίου, (1990): *Πα ένα κοινοτικό πρόγραμμα ανάπτυξης των νησιών*. Οριστική Έκθεση. Μυτιλήνη.
- Ποταμάνος, Γ. (1991): «Η προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τα κράτη μέλη», *ΤΟΠΟΣ*, 3/93, σσ. 119-139.
- Scott, A. (1988): "Flexible production systems" in *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 12, no 2, pp.171-185.
- Σοφούλης, Κ. και Νταλάκου, Β. (1991): *Η νησιωτικότητα στην ποίηση του Ελύτη*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, (αδημοσίευτο).
- Vernikos, N. (1987): "The study of Mediterranean small islands: emerging theoretical issues" in *Ekistics*, vol. 54, no 323/324, pp.101-108.
- Vernikos, N. (1990): "The islands of Greece", in Beller, W., d' Ayala, P. and Hein, P. (1990): *Sustainable development and environmental management of small islands*. Paris: Unesco, pp.141-167.